Tjele på tværs

Tjeleegnens Lokalhistoriske Forening

Niels Pinds gård i Ørum
Gården lå, hvor det forladte rådhus ligger

Medlemsblad nr. 1, 15. årgang aug. 08

Bestyrelsen som den ser ud inden generalforsamlingen onsdag den 27. februar 2008. (Se bagsiden af dette blad)

Jørgen Boje, Hvidding	
Jørgen Dalager, Pederstrup	
Birthe Dalsgaard, Lindum	formand
Hans Engberg, Hammershøj	
Jan Dalsgaard Johannesen, Vammen	
Jacob Thorsager, Vammen	
Knud Østergaard, Ørum	kasserer

Nyt fra bestyrelsen

Der blev i sensommeren og efteråret afviklet to arrangementer i lokalhistorisk forenings regi.

Det første arrangement d. 16/8 - ledet af geograf Axel Busck - havde til formål at give en forståelse af Tjele Langsøs tilblivelse og udvikling og bød i den forbindelse på en tur et stykke rundt om Tjele Langsø - fra Lindum over Sjørring til Formyre, til Vorning Å , til Glenstrup Sø og til grusgrav syd for Sønder Onsild.
Aftenen sluttede med foredrag af Knud Erik Riisager om og ved det gamle færgested ved Ushus.
Arrangementet var meget velbesøgt. Med 75 deltagere kunne den lejede bus ikke rumme alle. Og en del private biler måtte følge bussen. Men både dette og en voldsom tordenbyge tog folk med godt humør. Se også her foromtale turen "En historisk tur rundt om Tjele Langsø" i Tjele på Tværs nr.2, 14. årgang 2007, Knud Erik Risager: "Ushus færgested" i dette blad samt Axel Busck: "Landskabet omkring Tjele Langsø" i Tjele på langs, 5. årgang, 2004 s. 99-106

Axel Busk ved Tjele Langsø

Også ved det andet arrangement - et causeri ved tidligere skoleinspektør Søren Nielsen og tidligere præst Børge Engmarksgaard om Vejrumbro i Borgerforeningens Hus i Vejrumbro - nød lokalhistorisk forening gavn af den store inte-

resse, der er for lokalhistorie i området. Her var der hele 85 deltagere - mange af dem Vejrumbro-borgere. Causeriet - der fandt sted d. 23/10 - bød på historier om den gamle bro og kroen her, om Vejrumbro som tidligere stationsby, om skolen og om kirken. Desuden havde Britta Rasmussen til lejligheden arrangeret en udstilling af gamle Vejrumbro-billeder.

Næste arrangement bliver foreningens generalforsamling d. 27/2.

I tilknytning hertil vil forsker i dyrevelfærd Mette Vaarst holde et foredrag om, hvordan måden at holde dyr på ændres historisk.
Se program for generalforsamlingen og foromtale af foredraget "Måden at holde dyr på ændres historisk" i dette nummer. Vel mødt!

Birthe Dalsgaard

Måden at holde dyr på ændres historisk

Bondefamilien omgivet af kaglende høns og velnærede grise med krøllede haler er et billede de fleste kan genkalde sig, når talen falder på at holde dyr i gamle dage.

Mette Vaarst, der forsker i dyrevelfærd på Foulum, holder på generalforsamlingen i lokalhistorisk forening et historisk foredrag om at holde dyr. Dette vil fokusere på den udvikling, der er sket i måden af have dyr på over historien og på dyrenes forskellige i rolle til forskellige tider i landbruget og i samfundet. Foredraget centrerer sig om udviklingen fra det traditionelle landbrugssamfund, over industrialiseringen af landbruget til computerens indtog i landbrugsproduktionen og vil bl.a. vise, at vores gængse billede af dyreholdet i gamle dage er en sandhed med modifikationer.

Hvis vi går tilbage til det traditionelle samfund - og her til tiden før landboreformerne - var gårdene små, og bønderne var selvforsynende. Det betød, at dyreholdet var præget af diversitet. Man havde både heste, køer, stude, får, grise, ænder, gæs og høns. Dyrene skulle tilfredsstille bondefamiliens kødbehov hen over året. Stude eller heste var trækkraft i landbruget og blev også brugt til transport over land. Når vi som omtalt ofte har et idealiseret billede af dyreholdet, hænger det sammen med, at landbruget på den tid var underlagt årstidens rytme og endnu ikke var effektiviseret. Landbrugets teknologi må betegnes som lav, og man må her huske på, at det-

te samfund var et nøjsomt og fattigt samfund, og fattigdommen og nøjsomheden og undertiden også sulten var vilkår for både mennesker og dyr.
Den nødvendige nøjsomhed betød, at alt spiseligt på dyret blev anvendt. Man spiste grisetæer som en kødret, grisens hoved blev lavet til sylte, og blodet blev lavet til blodpølse.

Efter landboreformerne blev landbruget i stadig højere grad præget af markedet. Med andelsbevægelsen i slutningen af 1800-tallet fik dyrehold større økonomisk betydning i landbruget, og landbrugets afsætningsled blev industrialiseret. Der blev således opført et mejeri i hver anden landsby og slagteri i den nærliggende købstad. Også landmandens produktion blev efterhånden industrialiseret. Allerede o. 1900 begyndte landmanden at indføre maskiner i produktionen i landbruget. Malkemaskinen holdt sit indtog på gårdene i mellemkrigstiden, og fra slutningen af 1950'erne og frem taler man om en gennemindustrialisering af produktionen landbruget.

.

Efterfølgende har brug af computere igen forandret vilkårene i landbruget. IT styring er blevet et redskab til effektivisering af er både dyre- og planteavl.

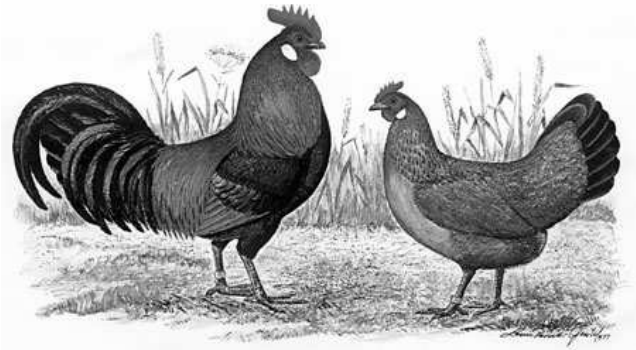

Holdningen er der - tænk jer til farven

Fra og med industrialiseringen blev dyrene varer, der til stadighed bliver gjort til genstand for økonomiske kalkyler. Der foretages beregninger over hvor meget plads dyret skal have til rådighed, foderet afmåles nøje og der kalkuleres med, hvor stor en del af dyrene, der overlever frem til slagtningen. Bekæmpelsen af sygdomme i dyrebesætninger gennem forskning og dyrlæger blev vigtige elementer i den moderne produktion. I dag udnyttes alt på dyret, som det kan betale sig at udnytte.

Vi er således både før og nu langt borte fra det idealiserede billede af at holde dyr. Dyrene spiller en forskellig rolle gennem historien, og det er samfundets udvikling, der sætter rammer herfor.

Birthe Dalsgaard på baggrund af samtale med Mette Vaarst

Hammershøj

Onsdag den 9. april kl. 19 i Torvehallen (Viborgvej 2) Hammershøj

Nej, det er ikke maleriudstilling af Hammershøj, men billeder - endog levende - fra Hammershøj.
Jørgen Hagsholm har overspillet gamle smalfilm , som Georg Dam optog i byen i perioden 1950—1970, så de mange timers smalfilms-optagelser kan ses i en meget komprimeret videogengivelse. Stum-film er det jo , men Hagsholm vil på bedste vis kommentere den. Den lokale lokalhistorieekspert, Knud Erik Risager vil også være til stede, så de fleste spørgsmål kan nok besvares, og måske graver han lidt mere frem.

Bestyrelsen har som mål, at vi løbende kommer rundt i alle byer på Tjele-egnen, så det er også muligt for andre at hente inspiration til lokalhistorisk arbejde i deres by.

Under foreningens udflugt i sommer omkring Tjele Langsø fortalte Knud Erik Riisager følgende under opholdet ved Ushus.

USHUS færgested, har givet mig et problem!
skrev i indbydelsen, at jeg ville fortælle om "***det gamle færgesteds historiske betydning***". Men sagen er den, at jeg faktisk ikke har fundet nogle historiske kilder, der fortæller om færgestedets eksistens her ved Ushus. Så historisk begrundede oplysninger om færgestedet kan jeg egentlig ikke give.

Jeg har på landsarkivet kigget i mange dokumenter, der fortæller om Ushus, men er aldrig stødt på noget om færgeriet eller forpligtelsen til at drive færgefart. De fæstedokumenter, jeg har set, nævner det ikke med et ord. Og det er heller ikke nævnt i fortegnelser over hoveriarbejdet.
Men jeg har til gengæld rigtig mange steder mødt de stedlige overleveringer,

Stor interesse , mens Knud Erik Risager berettede om færgemanden fra Ushus

der fortæller om Ushus-bondens forpligtelse til at være færgemand.
TRAP 5. udg. nævner Ushusbondens forpligtelse til at færge hovbønderne fra Lindum over søen morgen og aften. Til gengæld slap bonden så for andet hovarbejde. Og netop det sidste, som TRAP nævner – om at slippe for hovarbejde – passer ikke helt med det, jeg har læst. Ushus-bonden skulle både være med til at sætte risgærde i Saxdal eng og grave grøfter i Gråkær eng. Men han er godt nok ikke nævnt på listen blandt de, der skulle på hoveri i forårs- eller høsttiden.

Og færgeri har der jo været. Det kan flere nulevende stadig fortælle om. Blandt andre nævner Marianne Witt i Tjele på langs 2006 om en lille dreng, der som 8-årig tjente på Ushus.
"at han kunne risikere at blive purret op midt om natten for at sejle fulderikker fra Sjørring Kro tilbage til Lindum siden, tværs over søen en mørk nattetime."
Om stedet Ushus kan jeg nævne nogle ting, der kan have haft betydning med hensyn til færgedriften. Først selve beliggenheden nede ved søen ved Vorning ås udløb lige overfor skoven Søvide, med den direkte vej til Lindum. Altså skulle der være færgeri, så var stedet her meget velegnet.

"Ushus" har langt tilbage været lagt ind under Tjele som fæstegods. Det er nævnt i skødet fra 1635, hvor Erik Grubbe køber Tjele med alt tilliggende. I dette skøde er specielt for Ushus nævnt ålefiskeri i udløbet fra søen. Til gengæld nævnes der ikke noget om færgeri.

Af Chr. V's matrikel 1688 fremgår det, at Ushus udgør sit eget ejerlav. Det betyder, at jorden ikke har ligget i dyrkningsfællesskab med nabo bøndernes jorder i Sjørring. Så Ushus og Ushus-bonden har fra gammel tid haft en speciel stilling i samfundet. Ushus har vel været en "Enestegård" [x]).

I dag går den stærkt trafikerede vej fra Viborg til Hobro ikke langt fra Ushus. Men på gamle kort ser vi, at landevejen fra Viborg og til Hobro slet ikke går på denne side af Tjele Langsø. Den går til gengæld på den anden side af søen – gennem Vammen og Lindum Skov og over Skalsåen ved Hvornum Vasehus. Her kom de vejfarende, og her lå da også kroen for de vejfarende.
Den "nye" vej fra Viborg til Hobro, der i dag går forbi Tjele gods, gennem Nr. Vinge og Sjørring til Onsild, blev først etableret i 1860'erne.
Før den tid slog den gamle vej fra Tjele og Vinge til Sjørring by et slag ned til bredden af søen ved Ushus (hvorfor?). Denne vej har kun haft betydning for lokal trafik fra Sjørring og Lindum til husbonden og herremanden på Tjele gods. Her kom der sikkert ikke folk, der var på langfart.
Godt nok gik der en vej videre fra Sjøring til Sdr. Onsild, men den gik over Tjele godsets enge "Gråkjær", og her ønskede herremanden ikke trafik.
På Sønderlyng Herredsting den 26. maj 1685 fik Erik Grubbe fra Tjele oplæst et brev. Her var en række advarsler: mod at drive fiskeri – mod fældning af træer eller at drive jagt – mod at slå lyng eller grave tørv alt sammen på Tjeles ejendomme.
I brevet forekommer også denne passus:

> "*I lige Maader og forbydes alle og enhver, i hvo de være kan, at kjøre eller lade kjøre over Graakjærsvasen."*

Brevet slutter:

> *"Hvo her imod gjør, vide sig derfor at lide efter Forseelsens Maade og efter Kongl. Majst. Lovs Indhold, hvorefter enhver vedkommende ville vide sig dette forskrevne efterrettelig og for Skade at tage Vare."*

Men naturligvis var der trafik på vejen.
Det var sådan, at bønderne i Lindum var pålagt at gøre hovarbejde på Tjele gods, Bønderne i Sjørring havde deres hovarbejde på Vingegården, mens Lindum-bønderne skulle helt til Tjele. Derfor var der en livlig trafik fra Lindum og til Tjele med både folk, heste og vogne.
Og her kommer færgetrafikken ind i billedet som en meget naturlig del. Og det er jo det overleveringen fortæller om. Og overleveringerne fortæller jo klart om færgeri over søen ved Ushus.

Overleveringen har også en remse om Lindum pigernes gang til og fra hovarbejde. Om morgenen kom de friske og veloplagte, så sagde man om dem:

Den gamle Ushus gård før ombygningen i 1900'tallet.

"Ih, der hopper en frø". Men om aften når de trætte kom traskende hjem, lød det: "Åh, der kryber en tudse".

Så meget om Ushus i denne omgang. Og jeg kunne håbe, at denne fortælling kunne give stødet til, at vi fik samlet lidt flere af de overleverede mundtlige beretninger om færgeriet, og meget gerne også skriftlige beretninger om Ushusets fortid som færgested.

[x]) **Enestegård**. En gård, som allerede før udskiftningen, havde sine jorder uden for dyrknings-fællesskabet. Disse gårde lå som regel uden for landsbyerne.

"seks mark lødigt sølv" *for en gård i den nordlige del af*

Ja, vi er nogen, som kan synes, det er meget spændende, når en tekst som nedenstående dukker op. En efterkommer fra "Dalsgaarde" Finn Dalsgaard Laursen (født i Rødding) sendte mig nedenstående. Et par opslag bl.a. på nettet i "Danmarks Riges Breve" kunne fortælle lidt mere.
I 1406 skænker de - *"nærmeste arvinger efter Knud Hågensen af Bølle og fru Bodil, der var hans hustru" - - "skødet det til den højbårne fyrstinde vor nådige frue, dronning Margrete, til evig besiddelse"*
Og
Dalsgaard blev 1449 af Ove Tagesen (Reventlov) og Fru Gissel Podebusk skødet til Skt. Hans Kloster i Viborg
Spændende, så måske mere senere.
Jørgen Dalager, Vrå

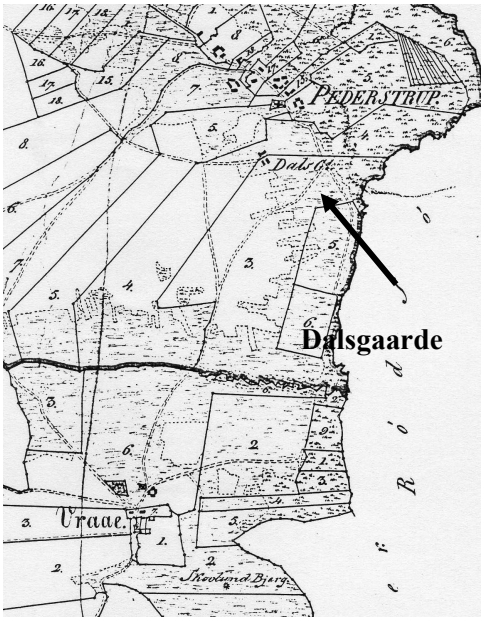

Men hvor langt kan vi egentlig gå tilbage med Dalsgaard og dens ejere? Ja, da har vi et ret enestående dokument aldersmæssigt, idet rigsarkivet har bevaret et brev fra adelsmanden Lars Nielsen af Dalsgaarde, dateret 15. august 1353, d. v. s. på Valdemar Atterdags tid. Det er skrevet på latin, men lyder således oversat.

"Lars Nielsen af Dalsgaarde til alle, der ser dette brev, hilsen evindelig med Gud. - Alle skal vide. at jeg erkender i sandhed at være nærværende brevviser Knud Haagensen seks mark lødigt sølv skyldig, at betale fuldt ud i gode og gængse groter, sterlinger og lybske penge pa sidste ting i Nørlyng herred for den hellige ærkengel St. Mikaels dag; for disse penge er jeg forpligtet fil at have pantsat ham mit gods i Vraa, nemlig en gård beliggende mod nord med alle tilliggender, agre, enge, skove og alt andet, som fra gammel tid hører dertil, på de vilkår, at hvis nævnte penge ikke bliver betalt til foromtalte tid, da skal fornævnte gods derefter overgå til ham eller hans arvinger, at besidde med rette evindelig, og nævnte gods skal være at betragte som skødet i kraft af dette brev. Ydermere forpligter jeg mig eller mine arvinger at hjemle ham eller hans arvinger
Til vidnesbyrd herom er mit segl hængt under dette brev. Givet i det Herrens år 1353 på den hellige jomfru Marias Himmelfartsdag

Tjeleegnens Lokalhistoriske Arkiv

Som noget nyt i dette blad, vil der nu i hvert nummer være en side med nyt fra Tjeleegnens Lokalhistoriske Arkiv.

I dette nummer nøjes vi med at gøre opmærksom på vores eksistens, og indbyder samtidig alle til at komme på besøg i arkivets åbningstid:

Mandage fra kl. 14 til kl. 17.

Udenfor arkivets åbningstid kan man evt. kontakte arkivet via e-mail:
info@tjelearkivet.dk
eller ringe til en af arkivlederne:

Viggo Knudsen, tlf. 86 65 24 17
Svend Haakon Jensen, tlf. 86 65 23 79
Børge Kronborg, tlf. 86 65 22 66

Tjelevej 8, Ørum, 8830 Tjele
Tlf. 89 99 98 38
www.tjelearkivet.dk

En efterlysning:

1. Billede af tog på banen omkring Ørum.
2. Billede af Jens Thygesen (boede på "Krubdalslund" Hobro Landevej nr. 9)

Kontakt venligst Lokalhistorisk Arkiv, hvis I har eller finder sådanne.

Medlemstilbud

50%

Alle medlemmer af foreningen har nu mulighed for at erhverve sig de to første udgaver af Tjele på Langs til halv pris, 50 kr.
Bøgerne vil kunne købes på Lokalhistorisk Arkiv, men bestyrelsesmedlemmer vil også være behjælpelige, hvis man måtte ønske det.
Nr. 3 og 5 vil man også kunne købe, men de koster 100 kr.

TJELE PÅ LANGS 1997 - BOG 1

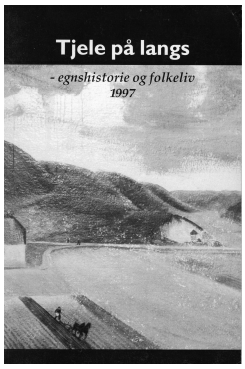

Om Tjele kommunevåbens tilblivelse. *Af Jørgen Jacobsen*
Erindringer fra modstandskampen i Løvel og omegn, 1940-1945. *Af Ejvind Sørensen*
Thjeleæblet - glemt og genfunden. *Af Villy Mougaard*
Udskiftning i Kvorning efter landboreformen 1788. *Af Gunnar Kjcerhauge*
Husflidsskolen i Bigum. *Af Margrethe Hansen og Henning Malthe Hansen*
Da Tjele Kommune blev til. *Af Jørgen Jacobsen*
Viskum Skovhus. *AfElle Nielsen*
Andelsbevægelsen og Ørum Mejeri. *AfEjgil Bunk*
Årup Kirke - en bautasten. *Af Knud Erik Riisager*
Tjelesangen. *Af Jørgen Hagsholm*

TJELE PÅ LANGS 1998 - BOG 2

Arkæologiske fund fra udgravningerne syd for Ørum. *Af Inge Kjær Kristensen*
Sødal gennem tiderne. *Af Jette Giversen*
Gammel foreningsfane fundet på et loft. *Af Gunnar Kjcerhauge*
Ingstrup By. *AfSigfred Mørup*
Genforeningssten på Blikshøj og i Ørum. *Af Knud Erik Riisager*
Et sensationelt fund af smedeværktøj i Lindum Skov. *Af Gert Romlund*
Juleforberedelser i Kistrup i gamle dage. *Af Richard Krog*

Generalforsamling

Sted: Vammen Kro
Tid: Onsdag d. 27. feb. 2008, kl. 19.00

Program:

Dagsorden til generalforsamling i Tjeleegnens Lokalhistoriske Forening

1. Valg af dirigent
2. Beretning fra lokalhistorisk forening ved Birthe Dalsgaard, herunder arbejdsplan i lokalhistorisk forening for det kommende år .
3. Beretning fra Tjele på Langs redaktionen ved Knud Erik Riisager
4. Regnskab for 2007
   Lokhistorisk Forening (Knud Østergaard)
   Tjele på Langs redaktion (Knud Erik Risager)
5. Indkomne forslag (Forslag til formanden senest d. 20. feb.)
6. Budget og fastlæggelse af kontingent ved Knud Østergaard
7. Valg af bestyrelse, revisorer og suppleanter
   På valg er Jørgen Boje, Jan Johannesen og Knud Østergaard.
   (Jørgen Bøje modtager ikke genvalg)
8. Evt.

Kaffe

Efter kaffen:
Seniorforsker Mette Vaarst holder foredrag om "Dyrehold – set ud fra en historisk synsvinkel"

Gave til tilflyttere! Som det jo er bekendt for alle medlemmer, så handlede denne udgave af Tjele på Langs primært om den nu nedlagte Tjele Kommune, og den blev også kommunens afskedsgave til borgerne.

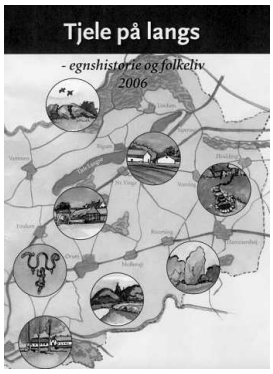

Der er et ret stort restoplag af denne udgave, og vi vil gerne på en eller anden måde være med til at formidle hæftet til nye beboere på Tjele-egnen. Kom med gode ideer til, hvordan de kan blive uddelt.Er det formanden for borgerforeningen, eller hvem i jeres by vil tage denne opgave på sig??

OBS. I slutningen af februar skifter vi telefonnummer. Det nye nummer er **87 87 35 38**, men vi kender ikke datoen for nummerskiftet.